

ГРИГОР ВЕЛЕВ

История на българите от Македония

— < > — ТОМ I — < > —

ЧАСТ 2

БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ВЪЗРАЖДАНЕ
В МАКЕДОНИЯ, МИЗИЯ И ТРАКИЯ

ПРИЗНАВАНЕТО НА НЕЗАВИСИМАТА БЪЛГАРСКА ЦЪРКВА:
ЛЕГИТИМИРАНЕ НА БЪЛГАРСКАТА НАЦИЯ В МАКЕДОНИЯ, МИЗИЯ И ТРАКИЯ
ПРОСВЕТНОТО ДЕЛО НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ В МАКЕДОНИЯ

*Посвещавам моя труд на всички българи,
загинали в борбата за свободата на Македония,
и на всички българи, прогонени от османските, сръбските и
гръцките окупатори от техните родни места и намерили
подслон и закрила в майка България*

СЪДЪРЖАНИЕ

Предговор.....	17	1.1. Настъпване на сериозни промени в българското общество в Македония..	31
ГЛАВА ПЪРВА		1.1.1. Преход от военно-ленната спайска система на владее на земята към чифликчийство.....	31
БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ВЪЗРАЖДАНЕ В МАКЕДОНИЯ, МИЗИЯ, ТРАКИЯ		1.1.2. Миграция на населението в Македония от селата към градовете	32
Раздел първи. Всебългарското национално възраждане	20	1.1.3. Съхраненост и жизненост на народното съзнание	33
1. Феноменът „Българско национално възраждане“	20	1.2. Материална основа на Възраждането – стоково-занаятчийското производство	33
1.1. Предпоставки за възникване на българското възраждане.....	21	1.2.1. Стопанско замогване на българите в Македония.....	33
2. Отец Паисий Хилендарски: първият български възрожденец и будител.....	21	1.2.2. Демографски взрив в Македония	34
3. Периоди на Българското възраждане ..	24	1.2.3. Ролята на панаириите и пазарите за комуникация и интеграция на българите в Македония.....	34
4. Изграждане на българската нация	26	1.2.4. Установяване и разширяване на стопанските връзки на Македония с Европа.....	34
4.1. Предпоставки за изграждане на българската нация	26	1.3. Противодействието на Българското възраждане от страна на Цариградската гръцка патриаршия	35
4.1.1. Натиск за промяна на националното самосъзнание (идентичност) на българите (XV–XVII в.).....	27	2. Начало на Българското възраждане в Македония	35
4.1.2. Формиране на нови черти на българската душевност (XV–XVIII в.)	27	2.1. Формиране на българско национално самосъзнание на населението на Македония в условия на политически и духовен гнет.....	35
4.1.3. Сериозни промени в Османската империя, които подпомагат образуването на българската нация (XVIII–XIX в.).....	28	2.1.1. Политическият гнет като стимул за развитието на националната интеграция на българите от Македония.....	35
4.2. Структура на българската нация	28	2.1.2. Духовният гнет като стимул за националната идентификация на българите в Македония.....	36
<i>Книгопис</i>	30	2.2. Борба за защита на българската национална идентичност	36
Раздел втори. Българското национално възраждане в Македония, Мизия и Тракия	31	<i>Книгопис</i>	37
1. Предпоставки за възникването на Българското възраждане в Македония, Мизия и Тракия.....	31		

ГЛАВА ВТОРА

**БОРБА ЗА НЕЗАВИСИМА БЪЛГАРСКА
ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА В МАКЕДОНИЯ,
МИЗИЯ И ТРАКИЯ****Раздел първи. Българската православна
църква по време на османското
владичество.....40**

1. Отношението на османските власти към заварените християнски религиозни институти в завладените държави на Балканите40
 - 1.1. Закриване на Търновската патриаршия по настояване на Цариградската гръцка патриаршия41
 - 1.2. Съдбата на Българската охридска архиепископия.....42
 - 1.3. Ограничения, наложени от османските власти за строителство на черкви от българите, и дейност на черковния клир.....43
 - 1.4. Българските манастири: средища за съхранение на християнството и на българската книжовна традиция45
 - 1.4.1. Състояние на българските храмове и манастири по време на османското владичество.....46
 - 1.4.2. Географско разпределение на българските манастири по българското землище.....46
 - 1.4.3. Отношение на османските власти към българските манастири и техните имоти46
 - 1.4.4. Оживление в живота и дейността на българските манастири в Османската империя.....47
 - 1.4.5. Българските манастири в Македония – средища на българската просвета и култура47
 - 1.4.6. Процесът на емиграция на български духовници и книжовници в съседни страни на Османската империя50
 - 1.4.7. Период на сериозни изпитания на църковния живот и културата и опити за запазване на традициите на българите51

2. Бунтовете на българските миряни срещу гръцките духовници: началото на църковнонационалната борба.....52
3. Османската администрация третира българите като рум миллет – гръцки народ.....53
4. Цариградската патриаршия се стреми да асимилира българите, живеещи в Мизия, Тракия и Македония.....53

Книгопис54

**Раздел втори. Начало на борбата за
независима българска църква55**

1. Хронология на църковно-националната борба за независима българска църква.....55
 - 1.1. Предпоставки за започване на църковнонационалната борба през 60-те години на XIX в.56
 - 1.1.1. Гръцкото национално възраждане през XVIII и началото на XIX в. и неговото влияние върху пробуждането на българската нация.....56
 - 1.1.2. Стихийни прояви на съпротива на българите срещу Гръцката патриаршия през 20-те и 30-те години на XIX в.56
2. Етапи на църковнонационалната борба.....57
 - 2.1. Първи етап на църковно-националната борба (1838–1853)57
 - 2.1.1. Решителните искания на българите от Империята за решаване на българския църковен въпрос57
 - 2.1.2. Започване на всеобща борба за постигане на крайната цел – независима българска църква.....58
 - 2.1.3. Търновските събития (1838)59
 - 2.1.4. Гюлханският хатишериф (1839).....59
 - 2.1.5. Борба за назначаване на Неофит Бозвели за митрополит на Търновската епархия (1840).....60
 - 2.1.6. Връчване на първия български меморандум до Високата порта60

2.1.7. Първи успехи в борбата на цариградските българи.....	62		
2.1.8. Разкриване на печатница и на български училища.....	62		
2.2. Втори етап на църковнонационалната борба за постигане на църковна независимост (1856–1870).....	63		
2.2.1. Предпоставки за успешно завършване на църковнонационалната борба.....	64		
2.2.2. Втори меморандум на българите до Високата порта.....	64		
2.2.3. Българският Великден – апотеоз на църковнонационалната борба.....	65		
<i>Книгопис</i>	67		
ГЛАВА ТРЕТА			
ВЪЗНИКВАНЕ НА УНИАТСКОТО ДВИЖЕНИЕ ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ			
Раздел първи. Католическата пропаганда в Македония – предпоставка за възникване на униатството.....			
1. Възникване на католическата пропаганда в Македония.....	70		
1.1. Създаване на католическа конгрегация.....	70		
2. Причини за възникване на Униатското движение.....	70		
2.1. Поведението на руската дипломация по българския църковен въпрос и възникването на идеята за учредяване на униатска църква.....	71		
2.2. Католическата идея – предпоставка за възникване на униатството по българските земи.....	71		
2.2.1. Франция и българските дейци, готови да учредят българска униатска църква.....	72		
3. Решителен отказ на Гръцката патриаршия да даде църковна независимост на българското православно движение.....	72		
<i>Книгопис</i>	73		
		Раздел втори. Учредяване на Българската униатска църква.....	74
1. Учредяване на унията с Католическата църква.....	74		
1.1. Подписване на акт за уния на Българската православна църква с Католическата църква.....	74		
1.2. Разцепление сред борците за независима българска църква вследствие подписването на акта за уния.....	75		
1.3. Реакция на руското правителство във връзка с подписване на акта за уния.....	76		
1.4. Ръкополагане на архиепископ Йосиф Соколски за архиепископ на католическата църква от източен обред.....	77		
2. Упадък на униатското движение.....	77		
3. Несполучливи опити на руската дипломация за решаване на православния конфликт.....	78		
4. Втора вълна на възход на униатството.....	79		
5. Нов упадък на униатското движение.....	80		
6. Трета вълна на възход на униатското движение.....	81		
7. Край на българското униатство в Македония и Тракия.....	83		
<i>Книгопис</i>	84		
ГЛАВА ЧЕТВЪРТА			
РУСКАТА ДОКТРИНА ЗА ЕДИНСТВОТО НА ПРАВОСЛАВИЕТО ПОД ПАТРОНАЖА НА ЦАРИГРАДСКАТА ГРЪЦКА ПАТРИАРШИЯ			
1. Руската доктрина за единството на източноправославното християнство.....	86		

1.1. Защо Русия е против създаването на независима Българска православна църква.....	86
1.1.1. Защо Русия не подкрепя църковно-националната борба за независима българска църква, превърнала се в българска национална кауза...87	
1.1.2. Граф Николай Игнатиев – новото оръжие на руската дипломация в Османската империя	87
1.1.3. Разширяване на борбата на българите за църковнонационална независимост въпреки опитите на Русия да я тушира и прекрати	88
2. Защо Русия подкрепя идеята за единството на православието под егидата на Цариградската патриаршия	89
2.1. Възникване на „Източния въпрос“	89
2.1.1. Одринският мирен договор и придобивките от него на Сърбия и Гърция	89
2.1.2. Руската дипломация подкрепя обявяването на независимост на сръбската (рашката) и влашката православна църква, но не и борбата на българите за независима църква.....	90
<i>Книгопис</i>	90

ГЛАВА ПЕТА

ОТНОШЕНИЕТО НА ВЕЛИКИТЕ СИЛИ КЪМ БОРБАТА НА БЪЛГАРИТЕ ЗА НЕЗАВИСИМА ЦЪРКВА

1. Стремез на Англия, Германия и Италия да запазят целостта на Османската империя	92
1.1. Отношението на Англия по българския църковен въпрос.....	92
1.1.1. Политическото поведение на Англия по време на църковно-националната борба	92
1.1.2. Англия решително се намесва в спора за решаване на българския църковен въпрос в полза на България	93
1.2. Отношението на Франция към Османската империя	93
1.3. Намерения на Русия и Австро-Унгария спрямо Османската империя	94
1.4. Отношението на Австро-Унгария по българския църковен въпрос.....	94
1.5. Блокиране на настъпателната политика на Русия на Балканите от Франция, Англия и Австро-Унгария ...	94
2. Великите сили и отношението им към руската политика по българския църковен въпрос	94
3. Ферманът на Високата порта от февруари 1856 г., с който се гарантират равни права на всички поданици	95
<i>Книгопис</i>	95

ГЛАВА ШЕСТА

УЧРЕДЯВАНЕ НА НЕЗАВИСИМА БЪЛГАРСКА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

Раздел първи. Успешен край на църковнонационалната борба за независима Българска православна църква	98
---	----

1. Характер и хронология на борбата за независимост на Българската православна църква.....	98
1.1. Първите крачки в борбата за независима българска църква.....	98
1.1.1. Ролята на Неофит Бозвели и епископ Иларион Макариополски за успеха на църковнонационалната борба	98
1.1.2. Смелият акт на епископ Иларион Макариополски.....	99
1.2. Реакцията на руското посолство по повод инцидента в църквата „Св. Стефан“	99
1.3. Цариградският патриарх Йоаким свиква църковен събор	99

2. Неуспешните дипломатически стъпки на граф Игнатиев за помирение между българите и Патриаршията	100	<i>Митрополит Натанаил Охридски</i>	116
<i>Книгопис</i>	102	<i>Митрополит Методи Кусев (Кусевич)</i>	120
Раздел втори. Триумфална победа на църковнонационалната борба на българите.	103	<i>Димитър Павлов Грозданов</i>	124
1. Обявяване на ферман за учредяване на Българска екзархия	103	2. Духовници и участници от Македония в църковнонационалните борби.....	125
1.1. Учредяване на екзархията и свикване на църковнонароден събор	104	<i>Книгопис</i>	127
2. Диоцез (териториален обхват) на Екзархията	104	ГЛАВА СЕДМА	
3. Реакцията на Цариградската патриаршия по повод учредяването на Българска екзархия	107	ДЕЙНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ СЛЕД НЕЙНОТО УЧРЕДЯВАНЕ	
4. Свикване на Църковнонароден събор на представителите на българските общини	109	Раздел първи. Дейност на Българската екзархия до Освобождението на България	130
4.1. Участници в събора.....	109	1. Сложната политическа обстановка в Европа и в Империята, в която започва своята дейност Българската екзархия.....	130
4.2. Решения на Църковнонародния събор.....	109	2. Дейност на Българската екзархия до Освобождението на България.....	130
4.3. Решение да се допуснат да участват и представители на Македония на Църковнонародния събор	110	2.1. Откриване и ръководене на българските светски училища в Македония	131
5. Избори на български екзарх.....	110	2.1.1. Борбата на Българската екзархия против опитите за елинизация на българската младеж и църква.....	131
5.1. Избор на първия български екзарх Антим I.....	110	2.1.2. Повсеместно откриване на български светски училища по инициатива на Българската екзархия	131
5.2. Избор на втория български екзарх Йосиф I.....	111	<i>Книгопис</i>	131
<i>Книгопис</i>	114	ГЛАВА ОСМА	
Раздел трети. Участие на българите от Македония в борбите за независима Българска православна църква	115	ЦАРИГРАДСКАТА ПОСЛАНИЧЕСКА КОНФЕРЕНЦИЯ ПРЕЗ 1876 Г. ЗА ГРАНИЦИТЕ НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ЗЕМЛИЩЕ	
1. Българите от Македония – активни участници в църковнонационалната борба за независима българска църква.....	115	1. Свикване на Цариградската посланическа конференция през 1876 г.....	134
<i>Митрополит Панарет Пловдивски (Петър Иванов Мишайков)</i>	115	1.1. Повод за провеждането на Цариградската конференция	134
		1.1.1. Проекти за създаване на автономна България.....	135

1.1.2. Конференцията включва Македония
в рамките на Западната българска
държава..... 137

1.1.3. Значение на Цариградската
конференция..... 137

Книгопис.....138

ГЛАВА ДЕВЕТА

РУСКО-ТУРСКАТА ОСВОБОДИТЕЛНА ВОЙНА (1877–1878)

Раздел първи. Македония в навечерието и по време на Освободителната руско-турска война (1877–1878) 140

1. Македония в навечерието на
Освободителната война (1877–1878) 140

2. Обявяването на Руско-турската
война и отношението на македонските
българи към нея 140

3. Участие на македонските българи
във войната 141

3.1. Македонските българи
в опълчението 141

3.2. Македонските българи
в доброволческите отряди..... 142

3.3. Репресии на турските управници
върху македонските българи
по време на войната..... 144

4. Исканията на висшите български
духовници руските войски да окупират
Македония (1878–1879)..... 145

5. Победоносен завършек
на Руско-турската война 148

6. Духовен гнет над македонските българи
от Цариградската патриаршия 148

7. Разгръщане на четническо
движение в Македония 149

8. Селското въстаническо движение
в Македония през 1878 г. 151

Книгопис.....151

Раздел втори. Подготовката и подписването на Санстефанския предварителен мирен договор и реакцията на българите от Македония..... 152

1. Подписване на предварителния
мирен договор в Сан Стефано 152

2. Противоречието между договора
и подписаните преди войната
споразумения с Австро-Унгария
и Англия..... 153

2.1. Причини за изостряне
на отношенията между Русия,
от една страна,
и Австро-Унгария и Англия,
от друга 154

2.2. Териториален обхват
на Санстефанска България 155

2.3. Македонските българи и
Санстефанския мирен договор 156

Книгопис..... 158

ГЛАВА ДЕСЕТА

БЕРЛИНСКИЯТ КОНГРЕС И РАЗПОКЪСВАНЕТО НА БЪЛГАРСКОТО НАЦИОНАЛНО ЗЕМЛИЩЕ

1. Берлинският конгрес решава
Македония да остане в рамките
на Османската империя 160

2. Последниците
от Берлинския конгрес 161

3. Българите в Македония и решенията
на Берлинския конгрес 162

4. Борбите на българите в Македония
след Берлинския конгрес (1878)..... 162

5. Кресненско-Разложкото въстание –
въоръжен протест на българите от
Македония (1878–1879)..... 163

Книгопис164

ГЛАВА ЕДИНАДЕСЕТА

**ДЕЙНОСТ НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ
СЛЕД ОСВОБОЖДЕНИЕТО НА БЪЛГАРИЯ**Раздел първи. **Първи стъпки на
новоучредената****Българска екзархия** 166

1. Спорове за седалището на Българската екзархия след Освобождението на България 166
2. Правителството на Княжество България и дейността на Българската екзархия 168
3. Утвърждаване влиянието на Българската екзархия в Македония и в Одринско 169
Книгопис 170

Раздел втори. **Дейност на Българската
екзархия след решенията на
Берлинския конгрес** 171

1. Основна цел и задачи на Българската екзархия след Берлинския конгрес – запазване на духовното единство на българската нация в Мизия, Тракия и Македония 171
2. Берлинският конгрес: разкъсване на диоцеза на Българската екзархия 171
3. Опасност от разкъсване на Българската екзархия на две – екзархия за Княжество България и екзархия за Източна Румелия, Македония и Одринска Тракия 172
4. Сепаративни стремежи на владите на Княжество България 172
5. Политическата конюнктура налага българският екзарх Йосиф I да се завърне в Цариград 173
6. Първи стъпки на Екзархията в просветното дело – създаване на училищно попечителство към Екзархията 174
Книгопис 174

ГЛАВА ДВАНАДЕСЕТА

**БОРБАТА НА БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ
ЗА ПРИДОБИВАНЕ
НА ЦЪРКОВНИ ПРАВА В МАКЕДОНИЯ**Раздел първи. **Сложните отношения
между Високата порта и Българската
екзархия в Македония** 178

1. Българските църковни общини в Македония, Одринска Тракия и Източна Румелия 178
2. Опити на Екзархията в Цариград за сформирание на Светия синод и отказ на Високата порта 178
3. Високата порта иска от Българската екзархия да определи отношението си към църковния устав на Княжество България 179
4. Екзарх Йосиф I:
*отношенията между
Екзархията в Цариград
и църквата в Княжеството
са чисто духовни* 179
5. Екзархът декларира лоялност на Екзархията към султана и Империята 179
6. Работата на българския екзарх за разширяване на диоцеза в Македония и Тракия 180
7. Постъпки на екзарха пред Високата порта да се назначат владци в Охрид и Скопие 180
8. Ролята на министър-председателя Стефан Стамболов за получаване на берати за Охрид и Скопие 180
9. План на екзарха за образуване на църковна област в Македония, Тракия и Източна Румелия 181
Книгопис 182

Раздел втори. **Българските църковни общини в Македония** 183

1. Българските църковни общини и гражданско-църковни сдружения на българите екзархисти в Македония..... 183
2. Българските църковни общини – двигател на културно-просветната дейност на Българската екзархия..... 184
3. Структура и функциониране на църковните български общини..... 186
4. Възникване на антиекзархийско движение..... 186
Книгопис 187

ГЛАВА ТРИНАДЕСЕТА

ВЗАИМООТНОШЕНИЯ МЕЖДУ БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ, БЪЛГАРСКИТЕ ДЪРЖАВНИ ИНСТИТУЦИИ И ГРАЖДАНСКИТЕ ОРГАНИЗАЦИИ

1. Отношенията между Екзархията и Високата порта 190
2. Отношение на Високата порта към правото на българите във вилаетите на Македония да минават под егидата на Българската екзархия 190
3. Отношенията между българския екзарх, българския цар и българските правителства 191
4. Отношения между Българската екзархия и ВМРО..... 191
5. Отношение на Българската екзархия към Илинденското въстание 192
6. Политиката на Българската екзархия в районите със смесено население..... 193

7. Успехи на Българската екзархия в обединението на българските епархии..... 194
Книгопис 194

ГЛАВА ЧЕТИРИНАДЕСЕТА

ЦАРИГРАДСКАТА ПАТРИАРШИЯ ОБЯВЯВА СХИЗМА НА БЪЛГАРСКАТА ПРАВОСЛАВНА ЦЪРКВА

1. Цариградската патриаршия обявява тежко църковно наказание – схизма на Българската православна църква..... 198
2. Безуспешни опити на граф Игнатиев да предотврати схизмата, обявена от Патриаршията..... 198
Книгопис 199

ГЛАВА ПЕТНАДЕСЕТА

БЪЛГАРСКАТА ЕКЗАРХИЯ СЛЕД БАЛКАНСКИТЕ ВОЙНИ

1. Българската екзархия по време на Първата балканска война и след нея... 202
 - 1.1. Закриване на представителството на Българската екзархия в Цариград... 202
 - 1.2. Завръщането на Екзарх Йосиф I в България..... 202
2. Дейност на Българската екзархия след Втората балканска война..... 203
Книгопис 204

ГЛАВА ШЕСТНАДЕСЕТА

ИСТОРИЯ НА БЪЛГАРСКАТА ПРОСВЕТА ПО БЪЛГАРСКИТЕ ЗЕМИ ПО ВРЕМЕ НА ВЪЗРАЖДАНЕТО

- Раздел първи. **Исторически преход от средновековно в ново модерно образование по българските земи** . 206
1. Възраждането – период на духовен подем на българската нация..... 206

2. Развитие на училищната мрежа по българските земи	207	1.2. Българските взаимни и класни училища в Македония.....	217
3. Степени на образованост на българската интелигенция преди и след Освобождението.....	207	2. Издръжката на българските училища в Македония до 1870 г.....	218
4. Отпечатването на учебници – предпоставка за съвременно обучение в училищата.....	207	<i>Книгопис</i>	219
5. Развитие на българското училищно дело	208	Раздел трети. Българската екзархия изгражда мрежа от български училища в Македония и Одринска Тракия след 1872 г.	220
5.1. Българските църковно-килийни училища	208	1. Ролята на Българската екзархия след 1872 г. за развитие на просветното дело в Македония	220
5.2. Гръцките училища и тяхната роля за пробуждане на българите	209	2. Запазването на българската национална идентичност в Македония и Тракия: първостепенна задача на Българската екзархия	220
5.3. Елино-българските училища	209	3. Програма на Българската екзархия за изграждане на училищната мрежа в Македония и Одринска Тракия.....	221
5.3.1. Елино-българското училище в Котел.....	210	4. Финансиране на българското просветно дело в Македония и Одринска Тракия	221
5.3.2. Елино-българското училище в Сливен	210	4.1. Преди учредяването на Българската екзархия	221
5.3.3. Елино-българското училище в Карлово.....	210	4.2. След учредяването на Българската екзархия	222
5.3.4. Елино-българското училище в Смирна	211	<i>Книгопис</i>	223
5.4. Българските взаимни училища	211	Раздел четвърти. Проблеми на българската национална просвета в Македония след 1872 г.	224
5.4.1. Откриване на първото Взаимно училище в Габрово	212	1. Българското просветно дело в Македония	224
5.5. Българските класни училища.....	214	1.1. Съпротивата на сръбската и гръцката пропаганда срещу развитието на българското просветно дело в Македония.....	224
5.5.1. Българското класно училище в Копривщица.....	214	1.2. Стремешът на Великите сили да наложат своето културно влияние в Македония	224
5.5.2. Българското Класно училище на Найдено Геров в Пловдив	214	1.2.1. Франция и САЩ откриват свои колежи и лицей в европейската част на Османската империя	225
5.5.3. Българското класно училище в Пазарджик.....	215		
5.5.4. Българското класно училище в Калофер.....	215		
<i>Книгопис</i>	215		
Раздел втори. Откриване на български училища в Македония до учредяването на Българската екзархия през 1872 г.	216		
1. Българското просветно дело в Македония до учредяването на Българската екзархия.....	216		
1.1. Българските манастирски училища в Македония	216		

1.2.2. Неуспешният опит на Мидхад паша да създаде общоосмански училища	225	2.6. Солунската българска католическа гимназия.....	249
1.2.3. Възможности за образование на български младежи в чужбина.....	225	2.7. Цариградската българска духовна семинария.....	249
1.3. Последователната политика на Русия за проникване и разпространение на нейното влияние в България	225	<i>Книгопис</i>	251
1.3.1. Ролята на руските манастирски таксидиоти за пропагандиране на руската духовна култура.....	226	Раздел шести. Бележити дейци на българското образование в Мизия, Тракия и Македония	253
1.3.2. Отпускане на стипендии на български младежи	226	1. Общобългарски просветители	253
1.3.3. Доставка на учебници за българските училища от Русия.....	226	1.1. Български просветители в Мизия и Тракия.....	253
1.4. Политиката на Франция за засилване на нейното влияние в Османската империя.....	226	<i>Д-р Петър Берон</i>	253
1.5. Ракриване от Англия, САЩ и Австро-Унгария на колежи и лицей в Османската империя.....	227	<i>Райно Попович</i>	255
<i>Книгопис</i>	227	<i>Д-р Иван Селимински</i>	256
		<i>Константин Фотинов</i>	258
		<i>Ботьо Петков</i>	259
		<i>Неофит Рилски</i>	259
		<i>Васил Априлов</i>	260
		<i>Николай Палаузов</i>	261
		<i>Найден Геров</i>	261
		1.2. Български просветители от Македония.....	262
		3. Бележити български просветители от Македония преди учредяването на Българската екзархия	272
Раздел пети. Средни (гимназиални) училища в Македония и Одринска Тракия, основани от Българската екзархия след 1880 г.....	228	<i>Атанас (Антим) Ризов</i>	272
1. Българската екзархия открива български гимназии в Македония	228	<i>Йоаким Кърчовски</i>	273
1.1. Солунската българска мъжка гимназия „Св. св. Кирил и Методий“	228	<i>Митрополит Натанаил Охридски</i>	275
1.2. Солунската българска девическа гимназия.....	238	<i>Даскал Камче Наков Попангелов</i>	278
2. Български специализирани училища в Македония	240	<i>Теодосий Синаитски</i>	279
2.1. Педагогическото българско мъжко училище в Скопие	240	<i>Йордан Хаджиконстантинов-Джисот</i>	281
2.2. Серското българско педагогическо училище.....	242	<i>Емануил Васкидович</i>	282
2.3. Щипската българска педагогическа гимназия.....	245	<i>Киряк Динков Държилов</i>	284
2.4. Битолската българска класическа гимназия.....	245	<i>Филип Димитров</i>	286
2.5. Солунската българска търговска гимназия.....	248	<i>Божил Димитров</i>	286
		4. Български просветители в Македония след учредяването на Българската екзархия.....	286
		<i>Йосиф Ковачев</i>	286
		<i>Кузман Шапкарев</i>	288
		<i>Божил Райнов</i>	290
		<i>Царевна Миладинова</i>	291
		<i>Иван Снегаров</i>	292

5. Български просветители и		
революционери в Македония	293	
Трайко Китанчев	293	
Христо Матов	295	
Пере Тошев	298	
	Гьорче Петров	299
	Дамян Груев	301
	Гоце Делчев	303
	Иван Гарванов	305
	Книгопис	307